

@fosselat

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

”تزکیه“ در قرآن

موضوع

(پیرایش نفس از اخلاق زشت و ناپسند)

تهیه شده توسط حجت الاسلام علی رجبی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
قد فسخ من تزکی

@fosselat

- ۱- معنای "تزکیه" چیست؟
- الف) معنای واژه "زکو"
- ب) معنای واژه "تزکیه"
- ۲- فلسفه بعثت پیامبر خاتم (ص)
- ۳- راز تقدم و تاخر "تزکیه" و "تعلیم"
- ۴- تقدیم "تزکیه" بر "صلاه"
- ۵- آثار مثبت تزکیه نفس
- ۶- پیامدهای تزکیه نکردن نفس (تدبر در سوره شمس)

معنای "تزکیه" چیست؟

الف) معنای واژه "زکو"

زکو: اصل آن به گفته طبرسی، راغب به معنای: نمو و زیادت است.
 "زکا الزرع یزکو زکاء ای: نما"

زکوة: در قرآن

1- گاهی به معنی: **طهارت و پاکیزگی آمده**: **قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا** (شمس ۹)
 که هر کس آن را پاک گردانید قطعاً رستگار شد

...**لَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَّى مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ...** (نور ۲۱)
 و اگر فضل خدا و رحمتش بر شما نبود هرگز هیچ کس از شما پاک نمی شد

2- و گاهی به معنی: **مدح مانند** **فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى** (نجم ۳۲)
 خودتارن را مدح نکنید و پاکیزه نشان ندهید ...

در صحاح می گوید: **زکی** نفسه تزکیه: مدحها

زکی: پاک ... **لَأَهَبَ لَكَ غُلَامًا زَكِيًّا** (مریم ۱۹)
 برای اینکه به تو پسری پاکیزه ببخشم

مونث آن: **زکیه** ... **أَقْتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ...** (کهف ۷۴)
 آیا شخص بی گناهی را بدون اینکه کسی را به قتل رسانده باشد کشتی

ازکی: اسم تفضیل ... **فَلْيَنْظُرْ آيَّتَهَا أَزْكَى طَعَامًا...** (کهف ۱۹)
 تا ببیند کدام یک از غذاهای آن پاکیزه تر است

معنای "تزکیه" چیست؟

ب معنای واژه "تزکیه"

تزکیه : در لغت :

- ۱- دور کردن شی از عیب و کاستی و ایجاد رشد ، برکت و طهارت در آن.
- ۲- یا به معنای دور دانستن شیء از عیوب و گواهی به پاکی و طهارت آن است .

در اصطلاح علم اخلاق : پاک کردن و پیراستن نفس از نقایص و صفات رذیله و آراستن آن به صفات پسندیده و کمالات نفسانیه.

[ترادف در قرآن کریم]

تزکیه : پیرایش نفس از اخلاق زشت و نا پسند .

[فرهنگ واژگان قرآن ، شیخ عباس قمی]

@fosselat

إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ
مَكَارِمَ الْخُلُقِ

پیامبر اکرم (ص):

إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ.

[کنز العمال، حدیث ۵۲۱۷۵ (ج ۳ ص ۱۶)]

من تنها برای تکمیل فضائل اخلاقی مبعوث شده ام.

إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ حُسْنَ الْأَخْلَاقِ

[همان مدرک، حدیث ۵۲۱۸]

بُعِثْتُ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ وَ مَحَاسِنِهَا.

[بحار الانوار، ج ۶۶، ص ۴۰۵]

۳- راز تقدم و تاخر "تزکیه" و "تعلیم"

- الف) دعای ابراهیم (ع) برای خاندانش (بقره ۱۲۹)
 ب) فرستاده ای از میان خودتان (بقره ۱۵۱)
 ج) نعمت بزرگ خداوند بر مومنان (آل عمران ۱۶۴)
 د) بزرگترین نعمت و رحمت الهی بر بشریت (جمعه ۲)

آگاهی: همه موارد بالا در سوره های مدنی می باشند.
آگاهی: همه فعل ها مضارع می باشند.

- نتیجه تدبر در آیات تبیین راز تقدم از تفسیر تسنیم

الف) تعلیم ، مقدم است یا تزکیه ؟

ب) راز تقدیم و تاخیر تزکیه و تعلی بر یکدیگر

ج) تلاوت مستمر و راز تقدیم آن بر تعلیم

دعای ابراهیم (ع) برای خاندانش (بقره 129)

الف

۱- يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ

که بخواند بر آنان آیه هایت را

الْكِتَابِ

کتاب

۲- وَيُعَلِّمُهُمُ

و بیاموزد به آنان

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ

ای پروردگار ما و بر انگیز در میان آنان پیامبری را از خودشان

وَالْحِكْمَةِ

و حکمت را

۳- وَيُزَكِّيهِمْ

و پاکشان سازد

إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

همانا تو خود آن پیروزمند سنجیده کاری

يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا

که می خواند بر شما آیه های ما را

وَيُزَكِّيكُمْ

و پاکتان می سازد

الْكِتَابِ

وَيُعَلِّمُكُمُ

و می آموزد به شما

وَالْحِكْمَةِ

وَيُعَلِّمُكُمُ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ

و می آموزد به شما آنچه را که همواره نمی دانستید .

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ

همچنان که فرستادیم در [میان] شما پیامبری از خودتان

راز تقدم و تاخر "تذکیره" و "تعلیم"

@fosselat

ج نعمت بزرگ خداوند بر مومنان (آل عمران ۱۶۴)

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ به درستی که منت نهاد خدا بر مومنان

إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ : آنگاه که بر انگیخت در [میان] آنان پیامبری را از خودشان

۱- يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ که می خواند بر آنان آیه های او را

۲- وَيُزَكِّيهِمْ و پاکشان می سازد

۳- وَيُعَلِّمُهُمُ و تعلیم می دهد الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ

<= وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ به یقین بودند پیش از این حتما در گمراهی آشکاری

راز تقدم و تاخر "تزکیه" و "تعلیم"

@fosselat

بزرگترین نعمت و رحمت الهی بر بشریت (جمعه ۲)

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ

اوست آنکه برانگیخت در میان ناخواندگان پیامبری را از ایشان

يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ

می خواند بر ایشان آیات او را

وَيُزَكِّيهِمْ

و پاک می سازد ایشان را

وَيُعَلِّمُهُمُ

الْكِتَابَ

وَالْحِكْمَةَ

<= وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

و به راستی بودند پیش از این حتما در گمراهی آشکاری

راز تقدم و تاخر "تذکيه" و "تعليم"

@fosselat

نتیجه => تدبر در آیات تبیین راز تقدم از تفسیر تسنیم

الف) تعليم ، مقدم است یا تذکيه ؟

در چهار مورد از آیات قرآن ، تعليم و تربیت به عنوان رسالت اصلی پیامبران ذکر شده است .
در سه مورد تذکيه بر تعليم مقدم شده است .

۱- كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ (بقره ۱۵۱)

۲- لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ (آل عمران ۱۶۴)

۳- هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ (جمعه ۲)

=> مطلب بالا نشانه اهمیت فراوان تربیت نسبت به تعليم است .

تنها در آیه ۱۲۹ بقره از لسان ابراهیم (ع) تعليم بر تربیت مقدم شده است ، و دلیل آن این است که تعليم ، مقدمه تذکيه در مقام اجراست ، زیرا اول باید اعمال نیک و اخلاق حسنه را خوب شناسایی کرد و سپس به آن ها عمل کرد (تسنیم)

راز تقدّم و تاخیر "تزکیه" و "تعلیم"

@fosselat

نتیجه => تدبّر در آیات تبیین راز تقدّم از تفسیر تسنیم

ب راز تقدیم و تاخیر تزکیه و تلیم بر یکدیگر

۱- تزکیه ، هدف است و تعلیم وسیله و هدف همواره بر وسیله مقدم است .

۲- تزکیه ، تخلیه از رزایل و زدودن تیرگیها از جان و تطهیر آن از عقاید باطل جاهلی است ، و

تعلیم تخلیه نفس به فضایل است .

...وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ... (بقره ۲۸۲)

...إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا... (انفال ۲۹)

۳- تزکیه عمل است و زمان عمل محدود به دنیا است و حدّی دارد که در آن متوقف می شود ،

اما معرفت و شهود که هدف نهایی و میوه تزکیه است ، محدود به دنیا نیست ، بلکه پس از

مرگ نیز همچنان ادامه می یابد و شکوفاتر می شود .

[تسنیم ، ج ۷ ، ص ۱۰۲ و ۱۰۳]

راز تقدّم و تاخر "تزکیه" و "تعلیم"

@fosselat

نتیجه => تدبّر در آیات تبیین راز تقدّم از تفسیر تسنیم

ج تلاوت مستمر و راز تقدیم آن بر تعلیم

برای آنکه تلاوت بر تعلیم منتهی گردد باید مستمر باشد ، از این رو از آن به فعل

مضارع (مفید استمرار) یاد شده : **يَتْلُوا**

چنان که برای بازدهی تعلیم و ثمر بخشی آن نسبت به تزکیه از آن هم به صورت

فعل مضارع یاد شده : **يُعَلِّمُهُمْ**

و برای دوام تزکیه و رهایی از وسوسه مستمر ابلیس و رهزنی مداوم نفس اماره از

تزکیه هم با فعل مضارع یاد شده است : **يُزَكِّيهِمْ**

چون استمرار وحی و دوام آن تا قیامت مقتضی چنین تعبیری است .

[تسنیم ، ج ۷ ، ص ۹۲ ، ۹۳]

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى {۱۴} وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى {۱۵}

به یقین رستگار شد کسی که پاک گردید [ورشد یافت] و یاد کرد نام پروردگارش را و نماز گزارد.

- در آیه "تزکیه" مقدم بر نماز و یاد خدا شده است ، که اگر تزکیه نفس و پاکی دل و صفای روح در پرتو فضائل اخلاقی نباشد ، نه ذکر خدا به جایی می رسد و نه نماز روحانیتی به بار می آورد .

آری ، تا دل پاک نشود نور الهی در قلب نمی تابد و تا نور ذکر در دل نتابد ، نماز به ثمر نمی نشیند ، زیرا نمازی ارزشمند است که همراه با یاد و ذکر خدا باشد

[تفسیر مهر، ج ۲۲ ص ۱۷۳]

آثار مثبت تزکیه نفس در قرآن

@fosselat

تزکیه و تطهیر نفس از آلودگی ها آثار و فواید فراوانی برای فرد و جامعه دارد که در درجه اول این فواید به خود تزکیه کننده باز می گردد :

...وَمَنْ تَزَكَّى فَإِنَّمَا يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ (فاطر 18)

و هرکس پاکی ورزد پس جز این نیست که پاکی ورزیده است به سود خودش

* فواید تزکیه نفس برای خود فرد تزکیه کننده :

۱- فلاح و رستگاری در دنیا و آخرت **قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا (شمس 9)**

که هر کس آن را پاک گردانید قطعاً رستگار شد

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى (اعلی 14)

رستگار آن کس که خود را پاک گردانید

۲- نجات از آتش جهنم : پرهیزکارانی که با دادن اموال خود در راه خدا ، نفس خویش را از آلودگی ها پاک می کنند ، از آتش جهنم نجات خواهند یافت :

فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّى {14} وَسَيَجْزِيهَا الْأَنْفَى {17} الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى {18} (لیل ۱۴ و ۱۷ و ۱۸)

پس شما را به آتشی که زبانه می کشد هشدار دادم (14) و پاک رفتارترین مردم] از آن دور داشته خواهد شد (17)

همان که مال خود را می دهد [برای آنکه] پاک شود (18)

۳- برخورداری از درجات بالای بهشتی (طه ۷۵ و ۷۶)

وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَأُولَئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلَى {75}

جَنَّاتٍ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ مَنْ تَزَكَّى {76}

و هر که مؤمن به نزد او رود در حالی که کارهای شایسته انجام داده باشد برای آنان درجات والا خواهد بود (75) بهشتهای عدن که از زیر [درختان] آن

جویبارها روان است جاودانه در آن می مانند و این است پاداش کسی که به پاکی گراید (76)

۶- پیامدهای تزکیه نکردن نفس

[تهدید انسان نسبت به طغیانگری ناشی از دفن آینه الهی نفس زیر غبار گناه]
تدبر در سوره شمس (ناقه ، صالح (ع))

الف) پیامد فردی : محرومیت از سعادت (آیات ۱ الی ۱۰)

ب) پیامد اجتماعی : فساد و هلاکت جامعه (آیات ۱۱ الی ۱۵)

پیامدهای تزکیه نکردن نفس

پیامد فردی: محرومیت از سعادت (آیات 1 الی 10)

الف

قرآن مجید
تذکیر فی تزکیه النفس
موسسه تخصصی تعلیم و تربیت
موسسه تخصصی تعلیم و تربیت

@fosselat

وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا {1}

سوگند به خورشید، و نورش! چون بتابد

وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَّهَا {2}

و به ماه! چون به دنبالش برآید (2)

وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّهَا {3}

و به روز! چون خورشید را جلوه‌گر می‌کند (3)

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَاهَا {4}

و به شب! وقتی که تاریکی‌اش زمین را می‌پوشاند (4)

وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَاهَا {5}

و به آسمان و کسی که آن را بنا کرد! (5)

وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا {6}

و به زمین، و کسی که آن را گسترش داد!

یازده قسم

(سوگند به پدیده‌های متضاد و حالات نفس انسان) (آیات 1 الی 8)

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا {9}

بهراستی کسی که نفس را [از زشت‌کاری] پاک کرد [تا به رشد لایقش برسد]، [بر موانع راه سعادت] پیروز شد (9)

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا {7}

و به نفس آدمی و کسی که آن را درست و معتدل ساخت! (7)

فَاللَّهُمَّهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا {8}

پس زشت‌کاری و طریقه خودنگهداری از آن را به نفس شناساند (8)

وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا {10}

و کسی که آن را [به زشت‌کاری] آلود بی‌گمان [از رشد و کمال و رحمت حق] محروم شد

جواب قسم‌ها

(تاثیر تزکیه نفس در سعادت انسان)

(آیات 9 و 10)

پیامدهای تزکیه نکردن نفس

@fosselat

پیامد اجتماعی: فساد و هلاکت جامعه (آیات ۱۱ الی ۱۵) **ب**

هلاکت و نابودی قوم ثمود (آیات ۱۴ و ۱۵)

پیروی قوم ثمود از فردی پلید (آیات ۱۱ و ۱۲)

فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ

رَبُّهُمْ بِذُنُوبِهِمْ فَسَوَّاهَا {۱۴}

وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا {۱۵}

و[الی] دروغزش خواندند و آن [ماده شتر] را پی کردند و پروردگارشان به [سزای] گناهشان بر سرشان عذاب آورد و آنان را با خاک یکسان کرد (۱۴) و از پیامد کار خویش بیمی به خود راه نداد (۱۵)

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا {۱۱}

إِذِ انْبَعَثَ أَشْقَاهَا {۱۲}

[قوم] ثمود به سبب طغیان خود به تکذیب پرداختند (۱۱)
آنگاه که شقی ترینشان بر[پا] خاست (۱۲)

انذار قوم توسط صالح (ع) (آیه ۱۳)

فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا {۱۳}

پس فرستاده خدا به آنان گفت زنهار ماده شتر خدا و [نوبت] آب خوردنش را [حرمت نهید] (۱۳)